

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ЯК ОСНОВА ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ В УКРАЇНІ

DOI: <https://doi.org/10.32620/cher.2024.3.12>

Постановка проблеми. Індустрія гостинності, яка переживає кризу в Україні, сьогодні потребує трансформації та екологізації власної діяльності. Впровадження екологічної відповідальності провайдерів послуг гостинності є не просто умовою їх конкурентоспроможності, а відкриває широкий спектр напрямків розвитку підприємств галузі в майбутньому. *Мета дослідження:* проаналізувати на окремих прикладах наявні документи середньо- та довгострокового планування на регіональному рівні, визначити перспективні напрями формування екологічної відповідальності підприємств індустрії гостинності. *Предмет дослідження:* практичний досвід планування та впровадження екологічної відповідальності серед провайдерів послуг гостинності на регіональному рівні. *Методи дослідження:* у процесі дослідження було використано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, а саме абстракції, індукції та дедукції, аналогії та якісного порівняння, аналіз причин та наслідків. *Гіпотеза дослідження:* єдиний шлях забезпечення екологічної відповідальності сфери гостинності – це усвідомлене ставлення регіональних органів влади та власників підприємств-провайдерів послуг гостинності до наявних екологічних проблем. *Основні результати дослідження:* аналіз публікацій вітчизняних та закордонних науковців, а також стратегічних і програмних документів регіонального розвитку в Україні дозволив зробити висновки щодо стану соціальної відповідальності у західних та східних регіонах, визначивши, що у більшості документів відсутні будь-які заходи відносно екологічної відповідальності провайдерів послуг гостинності. *Оригінальність та практична значимість дослідження:* запропоноване дерево цілей рамкової стратегії розвитку екологічної відповідальності є уніфікованим інструментом, який можливо деталізувати відповідно до стадії розвитку та фінансової спроможності закладів гостинності. *Висновки:* представлені у ході дослідження пропозиції щодо формування екологічної відповідальності провайдерів послуг гостинності є своєчасними та можуть бути використані для подолання системної кризи в галузі, розвитку її конкурентоспроможності для залучення нових вітчизняних та закордонних споживачів.

Ключові слова:

послуги гостинності, екологічна відповідальність, стратегія, програма розвитку, криза.

STRATEGIC PLANNING AS A BASIS FOR IMPLEMENTING ENVIRONMENTAL RESPONSIBILITY OF HOSPITALITY INDUSTRY ENTERPRISES IN UKRAINE

Formulation of the problem. The hospitality industry, which is experiencing a crisis in Ukraine, today needs transformation and greening of its own activities. The implementation of environmental responsibility of hospitality service providers is not just a condition for their competitiveness, but opens up a wide range of directions for the development of industry enterprises in future. *The purpose of the research:* to analyze the existing documents of medium and long-term planning at the regional level on individual examples, to determine promising directions for the formation of environmental responsibility of enterprises in the hospitality industry. *The subject of the study:* practical experience of planning and implementation of environmental responsibility among hospitality service providers at the regional level. *Research methods:* in the research process, general scientific and special methods of scientific knowledge were used, namely abstraction, induction and deduction, analogy and qualitative comparison, analysis of causes and consequences. *Research hypothesis:* the only way to ensure environmental responsibility in the field of hospitality is a conscious attitude of regional authorities and owners of enterprises providing hospitality services to existing environmental problems. *The main results of the research:* the analysis of publications by domestic and for-

¹ Зеленко Олена Олександрівна, д-р екон. наук, професор, професор кафедри історії, археології та туризму, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Київ, Україна.

Zelenko Olena, Doctor of Economic Science, Professor, Professor of the History, Archeology and Tourism Department, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Kyiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4880-246X>

e-mail: zelenko.olena@gmail.com

eign scientists, as well as strategic and programmatic documents of regional development in Ukraine allowed to draw conclusions about the state of social responsibility in the western and eastern regions, determining that most documents lack any measures regarding the environmental responsibility of service providers hospitality. Originality and practical significance of the study: the proposed tree of goals for framework development strategy of environmental responsibility is an unified tool that can be detailed according to the stage of development and financial capacity of hospitality establishments. *Conclusions:* the proposals presented in the course of the study regarding the formation of environmental responsibility of hospitality service providers are appropriate according to the current situation and can be used to overcome the systemic crisis in the industry, to develop its competitiveness for attraction a new domestic and foreign consumers.

Keywords:

hospitality services, environmental responsibility, strategy, development program, crisis.

Постановка проблеми. Україна тривалий час не приділяла уваги проблемам розвитку сфери гостинності. Фактично 30 років сучасної незалежної історії свідчать про те, що галузь завжди залишалась сферою діяльності, яка фінансувалась за залишковим принципом та якій приділялось мінімум уваги органами влади. Ціла низка різноманітних програм та стратегій розвитку гостинності та туризму, що розроблялися на національному, регіональному та місцевому рівнях так і не забезпечили відчутного позитивного результату.

У той же час із початком повномасштабного вторгнення у геометричній прогресії зростають екологічні ризики для території України і сфера гостинності, послуги якої не можуть бути повноцінними без природно-рекреаційних ресурсів та належного екологічного стану навколишнього середовища, страждатиме ще більше втрачаючи необхідні умови та можливості якісно обслуговувати своїх клієнтів. З іншого боку і самі провайдери не завжди усвідомлюють проблему і не дотримуються екологічних стандартів та не слідкують за тим, щоб екологічну відповідальність проявляли і споживачі послуг гостинності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами екологізації в наш час стурбовані як українські так і закордонні дослідники. Так наявні та перспективні екотренди на національному, міжнародному рівні в індустрії гостинності досліджували І. Поворознюк, Л. Нещадим, С. Тимчук [1]. Сучасні тенденції та стратегії відновлення індустрії гостинності після COVID-19 та карантинних обмежень із залученням креативних індустрій висвітлювали Г. Горіна, Г. Богатирьова, Ю. Дорош, Р.І. Дудченко [2].

Серед закордонних вчених питаннями просування стратегії екологічної відповідальності та інновацій в індустрії гостинності, а

також дослідженням підходів до впровадження зеленого туризму займаються Д. Ліча, С. Гаши, Е. Кося [3]. А. Хаттер [4] характеризує проблеми та рішення для екологічної стійкості в секторі гостинності.

Незважаючи на велике різноманіття публікацій, присвячених проблемам впровадження екологічної відповідальності в індустрії гостинності, у проаналізованих дослідженнях недостатньо висвітлено національні особливості середньо- та довгострокового планування на регіональному рівні в контексті екологізації індустрії гостинності та розвитку екологічної відповідальності у всіх учасників процесу обслуговування під час формування та споживання комплексного туристичного продукту або окремих його складових.

Мета дослідження. Проаналізувати на окремих прикладах наявні документи середньо- та довгострокового планування на регіональному рівні, визначити перспективи формування екологічної відповідальності підприємств індустрії гостинності.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні експерти виділяють декілька основних груп проблем подальшого розвитку галузі (рисунок 1). Серед усієї сукупності ризиків було визначено 6 основних категорій: фінансові, інноваційні, інфраструктурні, політико-правові, інтелектуально-кадрові, безпекові.

Не зменшуючи важливості решти ризиків, хотілося б звернути увагу саме на безпековий блок. Безпека – це головна загроза розвитку сучасної індустрії гостинності України. Техногенні катастрофи, спричинені діями ворога, забруднення та знищення природно-рекреаційних ресурсів внаслідок замінування територій, викидів небезпечних речовин в атмосферу – це реальність, з якою стикнулась наша країна та ризики, які необхідно нівелювати вже сьогодні.

Загострення ситуації щодо екологічного стану окремих регіонів відбулося не тільки під час війни. Карпати, які зараз вважаються відносно найбільш безпечною для перебування в Україні територією, вже давно потерпали від вирубки лісів. Деревина, що так приваблювала ласих до «швидких грошей» ділків, стала причиною «облісіння» великих ділянок у Львівській, Івано-Франківській, Закарпатській областях. Наслідком такої недбалості стали порушення балансу екосистеми,

часті повені, руйнування дорожньо-транспортної інфраструктури внаслідок сходження селевих потоків, тощо. Зараз, під час війни, ситуація не покращується: окрім значного збільшення антропогенного тиску (в тому числі і через забудову закладами розміщення внаслідок підвищення попиту на послуги відпочинку з 2022 р.), карпатські високігірні заповідні території страждають від джипінгу та від варварських дій збирачів ісландського моху [5].

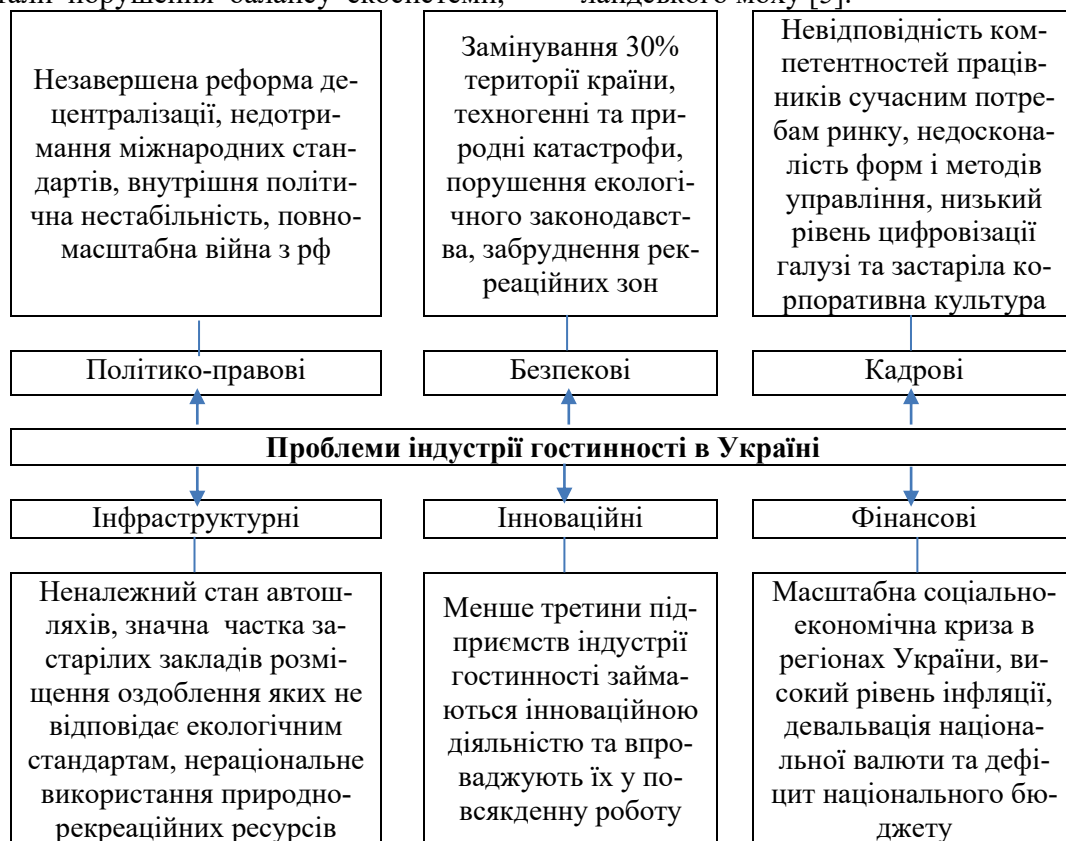

Рисунок 1 – Сучасні проблеми розвитку індустрії гостинності в Україні

Джерело: доповнено автором [1, 2]

Ще одна проблема, від якої потерпають Українські Карпати – пластик [6]. Тони пластикового сміття, що залишили туристи, потребують системної злагодженої роботи регіональних та місцевих органів влади, бізнесу сфери гостинності та місцевих мешканців, аби позбутися цього непотребу і очистити гірські стежки та річки. На тлі повномасштабного вторгнення та тимчасової втрати південних областей як туристичних дестинацій таке недбайливе ставлення самих мешканців регіону до власної території постійного проживання з часом тільки поглибить зазначені проблеми, які вже зараз потребують уваги та їх спільних скоординованих дій.

Дуже показово в контексті впровадження екологічної відповідальності, але де-

що у негативному світлі виглядає Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року [7]. Документ було прийнято у березні 2017 року. Зрозуміло, що його поточна редакція на сьогодні потребує ретельного перегляду та оновлення, бо нові виклики після воєнного вторгнення змінили умови життєдіяльності туристичної індустрії та сфери гостинності країни. Тим не менше, навіть станом на 2017, можна говорити про низку недоліків Стратегії. Зокрема, треба зазначити відсутність екологічної складової розвитку галузі серед цілей та завдань, представлених в документі.

Так, серед умов сталого розвитку сфери туризму та гостинності представлено 11 пунктів, але в жодному не зустрічається слово

екологія чи словосполучення із прикметником «екологічний». Нібито, екологічним проблемам присвячена реалізація другого стратегічного напрямку: «забезпечення ефективного і комплексного (економічного, соціального, екологічного та інноваційного) використання наявного туристичного та курортно-рекреаційного потенціалу шляхом розв'язання проблеми рекреаційного природокористування і охорони навколишнього природного середовища та удосконалення територіальної структури сфери туризму та курортів з метою розвитку туристичних територій, брендингу територій» [7]. Але, якщо далі переглядати основні завдання стратегії та дорожню карту її реалізації, то постає питання як саме буде реалізовано цей стратегічний напрям.

Системна робота щодо реалізації Стратегії розвитку туризму та курортів мала б відбуватися шляхом гармонізації даного документу із відповідними стратегічними планами чи програмами на регіональному і місцевому рівнях. Фахівці галузі ще у 2019 році провели порівняльний аналіз стратегій розвитку туристичної індустрії та сфери гостинності в областях України [8]. За результатами аналізу було виявлено, що взагалі не всі регіони розробляють окремі програмні документи, гармонізовані із національною стратегією розвитку. На початок 2020 тільки 15 з 24 областей мали відповідні програми розвитку туризму: Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Закарпатська, Запорізька, Львівська, Івано-Франківська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Херсонська, Черкаська, Чернігівська.

Більш детальний аналіз програм розвитку туризму в окремих регіонах показав, що навіть західні області на рівні регіональних органів влади не мають чітко сформульованих пріоритетів щодо вирішення екологічних проблем та розвитку екологічної відповідальності підприємств індустрії гостинності:

– регіональна програма розвитку туризму Львівської області на 2021-2025 рр. (зараз оновлюється) [9]: єдине згадування щодо наявних екологічних проблем та шляхів їх вирішення – це теза про перевантаження туристичними потоками відомих туристичних дестинацій; також, у документі зазначено про вже розроблені 420 км екологічних туристичних маршрутів; про роботу закладів гостинності та їх екологічну відповідальність інформація відсутня;

– регіональна програма розвитку туризму Закарпатської області на 2024-2026 рр. [10]: увагу екологічним проблемам розвитку туристичної сфери частково приділено у напрямках 2 «Просвітницька діяльність та науково-освітнє забезпечення розвитку туризму та діяльності курортів» (обмін кращими практиками розвитку сталого туризму) та 3 «Розвиток туристичної дестинації» (ефективне та раціональне природокористування, стимулювання сільського зеленого туризму, очищення та впорядкування пішохідних маршрутів); про діяльність закладів гостинності детально також нічого не зазначається;

– регіональна програма розвитку туризму Івано-Франківської області на 2022-2026 рр. [11]: один із небагатьох програмних документів, який містить чітко окреслені екологічні проблеми регіону (засміченість рекреаційних зон, руйнування природно-заповідних екосистем транспортними засобами; відсутність належного контролю за водовідведенням у туристичних центрах області), але належних інструментів, які б допомогли вирішити зазначені проблеми у програмі не представлено, лише у п.1.4 у переліку заходів йдеться про сприяння збереженню та облаштуванню об'єктів природної, культурної спадщини; заклади гостинності знову поза увагою.

Набагато складніша ситуація із стратегуванням екологічної відповідальності підприємств індустрії гостинності у східних регіонах України. Так, у Донецькій області у 2020 році було прийнято «Програму розвитку культури та туризму», але у документі фокус уваги зміщується саме на культурну складову; невеличкий розділ, присвячений туризму, не містить жодної інформації стосовно екологічної відповідальності закладів гостинності [12]. У Луганській області взагалі відсутній окремий програмний документ стратегічного характеру в якому б йшлося про туризм та сферу гостинності; Стратегія розвитку Луганської області на 2021-2027 рр. містить буквально один абзац аналізу поточної ситуації, де зазначено, що вклад цієї сфери в економіку регіону є мізерним з причини побоювань потенційних туристів щодо перебування на території області, які мали на те об'єктивні підстави [13]. Схожа ситуація і у Харківській області: тут на регіональному рівні відсутня окрема програма розвитку індустрії гостинності та туризму, а в Стратегії розвитку обла-

сті є аналіз поточної ситуації щодо туризму та екологічного становища у регіоні, але нічого не зазначено про взаємозалежність цих двох сфер діяльності так само як і про перспективи розвитку екологічної відповідальності закладів гостинності [14].

Результати аналізу поточного стану екологічної відповідальності в межах індустрії гостинності України демонструють гостру необхідність стратегічного планування конк-

ретних заходів з метою вирішення екологічних проблем функціонування та розвитку цієї галузі. Вітчизняні експерти виділяють основні напрями розвитку екологічної відповідальності в Україні, які представлено на рисунку 2.

Серед семи представлених пріоритетів розвитку екологічної відповідальності на особливу увагу заслуговують:

Рисунок 2 – Пріоритетні напрями розвитку екологічної відповідальності серед провайдерів послуг індустрії гостинності.

Джерело: доповнено автором [1-4]

– удосконалення нормативно-правової бази та її імплементації відповідно до основних положень міжнародного законодавства;

– активізація співпраці між органами влади, інвесторами, бізнес-структурами сфери гостинності, закладами вищої освіти (які готують фахівців даної сфери діяльності), науковими установами;

– залучення громадськості через проведення відповідних соціологічних дослід-

жень громадської думки, вивчення позиції місцевого населення та відвідувачів регіону, формування громадських об'єднань які піклуватимуться про екосистему регіону на тлі розвитку сфери гостинності.

Запропоновані пріоритетні напрямки сприятимуть розвитку екологічної відповідальності як на національному так і на регіональному рівні, але вдосконалювати процес стратегічного планування потрібно не тільки на мезо- та макрорівні. Стратегічне плану-

вання необхідно впроваджувати на рівні окремих підприємств, тому є сенс розробити дерево цілей рамкової стратегії розвитку еко-

логічної відповідальності для вітчизняних підприємств сфери гостинності, яке представлено на рисунку 3.

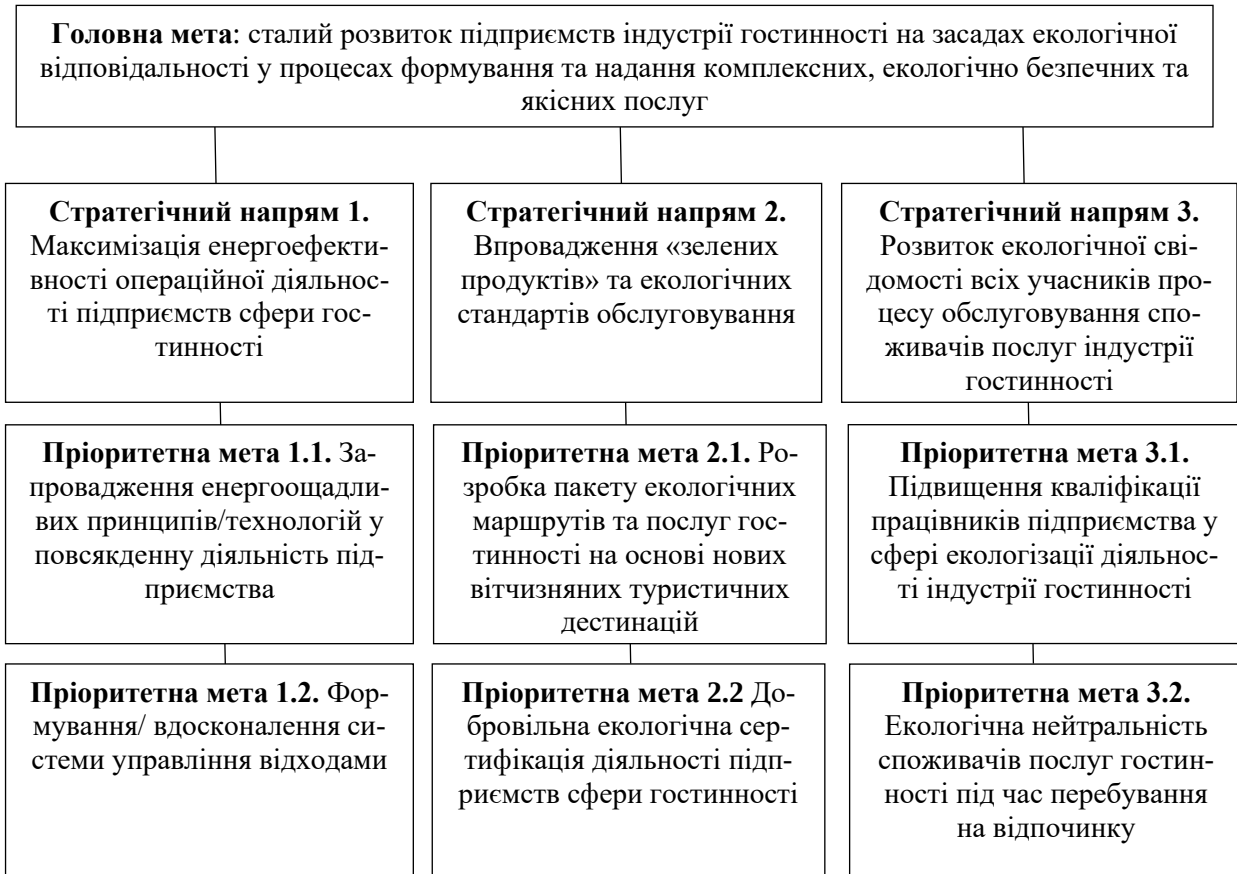

Рисунок 3 – Дерево цілей рамкової стратегії розвитку екологічної відповідальності підприємств індустрії гостинності в Україні
Джерело: розроблено автором

Представлене дерево цілей рамкової стратегії розвитку екологічної відповідальності є уніфікованим інструментом, який можливо деталізувати відповідно до рівня (масштабів) розвитку та фінансової спроможності закладів гостинності.

Сьогодні в Україні жоден з туроператорів не робить акцент на розвиток внутрішнього екологічного туризму, серед закладів розміщення тільки 14 підприємств пройшли екологічну сертифікацію [15]. Зважаючи на обставини та виявлену мінімальну екологічну відповідальність вітчизняних провайдерів послуг гостинності, даний інструмент рекомендовано застосовувати для планування власної діяльності як закладам розміщення і харчування так і туристичним операторам, туристичним агентам, екскурсійним бюро тощо.

Крім того, варто пам'ятати, що реалізація будь-якої стратегії можлива за умови якісного опрацювання завдань для досягнення

кожної мети найнижчого рівня із визначенням строків виконання, обсягу та джерел фінансування, а також відповідальних осіб.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У сучасних умовах війни та підвищеного антропогенного тиску індустрія гостинності в Україні стикається з численними викликами, але у той же час сама генерує екологічні проблеми, які потребують негайних рішень. Попри наявність різноманітних стратегій і програм, більшість із них не приділяють достатньої уваги екологічним аспектам життєдіяльності. Аналіз показав, що існуючі регіональні програми розвитку індустрії гостинності та туризму мають суттєві прогалини щодо екологічної відповідальності підприємств сфери гостинності. Більше того, поточна ситуація вимагає перегляду національної Стратегії розвитку туризму та курортів, а також активного планування на місцевому рівні з метою впровадження та гармонізації сталих екологічних практик. Це дозволить не

лише зберегти природно-рекреаційні ресурси країни, а й забезпечити довготривалий розвиток туристичних дестинацій, які будуть екологічно безпечними та привабливими для відвідувачів.

Запропоноване дерево цілей рамкової стратегії розвитку екологічної відповідальності може стати основою для інтеграції екологічних принципів у щоденну діяльність підприємств індустрії гостинності, а системна співпраця всіх зацікавлених сторін дозволить подолати поточну кризу та відновити галузь за рахунок формування сукупної пропозиції якісних, безпечних та екологічно нейтральних послуг гостинності попит на які без зупинки зростає у всьому світі.

Перелік використаних джерел

1. Екотренди в індустрії гостинності: реалії та перспективи : [Електронний ресурс] : кол. моногр. / [І. М. Поворознюк, Л. М., Нещадим, С. В. Тимчук [та ін.] ; за ред. І. М. Поворознюк ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Вінниця : ТВОРИ, 2023. 1 електрон. опт. диск. (CD-R).
2. Сучасні тенденції та стратегії відновлення індустрії гостинності після COVID-19 та карантинних обмежень: монографія [Електронний ресурс] / Г. О. Горіна, Г. А. Богатирьова, Ю. С. Дорош, Р. І. Дудченко та ін.; наук. ред. Г. О. Горіна. Кривий Ріг : Вид. ДонНУЕТ, 2023. 142 с. URL: http://elibrary.donnuet.edu.ua/2746/1/Gorina_1_Suchasni%20tendentsii%20ta%20strategii.pdf (дата звернення: 15 липня 2024)
3. Liça D., Gashi S., Qosja E. Promoting environmental responsibility strategy and innovation in the hospitality industry: A green tourism approach. *Corporate and Business Strategy Review*. 2024. 5(4). 90-103.
4. Khatter A. Challenges and Solutions for Environmental Sustainability in the Hospitality Sector. *Sustainability*. 2023 № 15(15), 11491. <https://doi.org/10.3390/su151511491>
5. Загородний О. У Карпатах браконьєри полюють за екзотичним природним скарбом. ТСН. 12.11.2023 URL: <http://surl.li/hjsqfs> (дата звернення: 15 липня 2024)
6. Мальований А. Річки — «сміттєпроводі» Карпат. NV. 30/04/2021 URL: <http://surl.li/isgndc> (дата звернення: 15 липня 2024)
7. Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року» від 16 березня 2017 р. № 168-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 15 липня 2024)
8. Головкова Л. С., Юхновська Ю. О. Оцінка якості стратегії розвитку туристичної галузі регіонів України. *Підприємство та інновації*. 2019. № 9. С. 18-23.
9. Програма розвитку туризму та курортів у Львівській області на 2021-2025 роки. Львівська обласна державна адміністрація. URL: <https://lvivoblrada.gov.ua/programi-2021-2025-rokiv> (дата звернення: 15 липня 2024)
10. Програма розвитку туризму і курортів у Закарпатській області на період 2024-2026 роки. Закарпатська обласна державна адміністрація. 07.11.2023 URL: <http://surl.li/foiiad> (дата звернення: 15 липня 2024)
11. Регіональна цільова програма розвитку туризму в Івано-Франківській області на 2022-2026 роки. Івано-Франківська обласна рада. 12.11.2021. URL: <https://orada.if.ua/wp-content/uploads/2021/11/282-10.pdf> (дата звернення: 15 липня 2024)
12. Програма розвитку культури і туризму Донецької області на 2020-2024 роки. Донецька обласна державна адміністрація. 06.05.2020. URL: <http://surl.li/pvplac> (дата звернення: 15 липня 2024)
13. Стратегія розвитку Луганської області на 2021–2027 роки. Луганська обласна військово-цивільна адміністрація. URL: <http://surl.li/qlhest> (дата звернення: 15 липня 2024)
14. Стратегія розвитку Харківської області на 2021-2027 роки. Харківська обласна державна адміністрація. URL: <http://surl.li/nsiwgh> (дата звернення: 15 липня 2024)
15. Терещук Н. В. Вплив екологічної сертифікації на рейтинг готелів з боку клієнтів. *Інфраструктура ринку*. 2022. Вип. 65 (22). С. 133-137. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2022/65_2022/25.pdf (дата звернення: 15 липня 2024)

Reference

1. Ecotrends in the hospitality industry: realities and prospects: [Electronic resource]: col. monogr. (2023)/ [I. M. Povorozniuk, L. M., Neshchadym, S. V. Tymchuk [and others]; under the editorship I. M. Povoroznyuk; Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology of Ukraine, Uman State. ped. Pavlo Tychyna University. Vinnytsia: TVORY. – 1 electronic. wholesale disc. (CD-R).
2. Modern trends and strategies for the recovery of the hospitality industry after COVID-19 and quarantine restrictions: monograph [Electronic resource] (2023)/ G. O. Horina, G. A. Bogatyreva, Yu. S. Dorosh, R. I. Dudchenko, etc.; science ed. G. O. Horina. Kryvyi Rih: DonNUET,. 142. Retrieved from: http://elibrary.donnuet.edu.ua/2746/1/Gorina_1_Suchasni%20tendentsii%20ta%20strategii.pdf (Access date: July 15, 2024)
3. Liça, D., Gashi, S. and Qosja, E. (2024). Promoting environmental responsibility strategy and innovation in the hospitality industry: A green tourism approach. *Corporate and Business Strategy Review*, 5(4), 90-103.
4. Khatter, A. (2023). Challenges and Solutions for Environmental Sustainability in the Hospitality Sector. *Sustainability*, 15(15), 11491; Retrieved from: <https://doi.org/10.3390/su151511491> (Access date: July 15, 2024)
5. Zagorodny, O. (2023). In the Carpathians, poachers hunt for an exotic natural treasure. TSN. 12 November. Retrieved from: <http://surl.li/hjsqfs> (Access date: July 15, 2024)
6. Mal'ovanyy, A. (2021). Rivers — "garbage drains" of the Carpathians. NV. 30 April. Retrieved from: <http://surl.li/isgndc> (Access date: July 15, 2024)
7. Decree of the CMU "On approval of the Strategy for the development of tourism and resorts for the period until 2026" dated March 16, 2017 No. 168. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text> (Access date: July 15, 2024)
8. Golovkova, L. S., Yukhnovska, Y. O. (2019). Evaluation of the quality of the strategy for the development of the tourism industry in the regions of Ukraine. *Entrepreneurship and innovation*, 9, 18-23.
9. Program for the development of tourism and resorts in the Lviv Region for 2021-2025. Lviv Regional State Administration. Retrieved from: <https://lvivoblrada.gov.ua/programi-2021-2025-rokiv> (Access date: July 15, 2024)
10. Program for the development of tourism and resorts in Zakarpattia Oblast for the period 2024-2026. (2023). Transcarpathian regional state administration. 7 November. Retrieved from: <http://surl.li/foiad> (Access date: July 15, 2024)
11. Regional target program for the development of tourism in the Ivano-Frankivsk region for 2022-2026 (2021). Ivano-Frankivsk Regional Council. 11 December. Retrieved from: <https://orada.if.ua/wp-content/uploads/2021/11/282-10.pdf> (Access date: July 15, 2024)
12. Culture and tourism development program of the Donetsk region for 2020-2024 (2020). Donetsk regional state administration. 5 June. Retrieved from: <http://surl.li/pvplac> (Access date: July 15, 2024)
13. Luhansk Oblast Development Strategy for 2021–2027. Luhansk regional military-civilian administration. Retrieved from: <http://surl.li/qlhest> (Access date: July 15, 2024)
14. Development strategy of the Kharkiv region for 2021-2027. Kharkiv Regional State Administration. Retrieved from: <http://surl.li/nsiwgh> (Access date: July 15, 2024)
15. Tereshchuk, N. V. (2022). The influence of ecological certification on the rating of hotels by clients. *Market infrastructure*, 65 (22). 133-137. Retrieved from: http://www.market-infr.od.ua/journals/2022/65_2022/25.pdf (Access date: July 15, 2024)

Стаття надійшла

до редакції : 29.07.2024 р.

Стаття прийнята

до друку: 30.09.2024 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Зеленко О. О. Стратегічне планування як основа впровадження екологічної відповідальності підприємств індустрії гостинності в Україні. *Часопис економічних реформ*. 2024. № 3(55). С. 112–119.

